

ГОСПОДАРСЬКА ЦІННІСТЬ І ЕКОНОМІЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ВІВСА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ НІШЕВОГО ВИРОБНИЦТВА¹

А. Д. ДІБРОВА,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри глобальної економіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2503-2431>

E-mail: dibrova@nubip.edu.ua

Л. М. СТЕПАСЮК,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-7258-9243

E-mail: ludastepasuk@gmail.com

Анотація. У статті розкрито господарську цінність і економічну привабливість виробництва вівса як однієї з основних нішевих зернових культур. Розглядаючи важливу роль вівса, окреслили його переваги в порівнянні з іншими нішевими культурами. Обґрунтовано, що економічна привабливість виробництва культури значною мірою зумовлюється її багатофункціональністю. Досліджено динаміку виробництва вівса в Україні в розрізі різних категорій господарств. Здійснено рейтинг виробництва вівса за регіонами України та розглянуто обсяги його надходження на переробні підприємства. Проаналізовано динаміку показників економічної ефективності виробництва вівса в сільськогосподарських підприємствах і окреслено перспективи розвитку виробництва нішевих зернових культур.

Автори акцентують увагу на тому, що використання в сівозміні нішевих культур дозволяє зменшити домінування соняшнику та ріпаку, надмірне вирощування яких у значній мірі виснажує ґрунт, і урізноманітнити існуючу зерно-олійну спеціалізацію сільського господарства України. Також автори розкривають і інші переваги вирощування нішевих культур (висока рентабельність, диверсифікованість виробництва, тощо) та недоліки (висока вартість посівного

¹ Стаття підготовлена в рамках виконання науково-дослідної роботи на тему «Прогнозування розвитку ринку зернових нішевих культур в умовах викликів і загроз продовольчій безпеці України (з використанням економетричної моделі часткової рівноваги AGMEMOD)», державний реєстраційний номер: 0123U102156.

матеріалу й технологій вирощування, нестабільність попиту на більшість нішевих культур, значні коливання ціни, невизначений розмір очікуваного прибутку). Встановлено, що важливою особливістю вирощування нішевих культур є висока ресурсомісткість їх виробництва.

На підставі виконаного дослідження дійшли висновку, що: овес є високоцінною сільськогосподарською культурою; виробництво зерна вівса потенційно є економічно привабливим; вирощування нішевих зернових культур є одним із найбільш перспективних напрямів розвитку малих і середніх товаровиробників, виходячи з того, що дрібні фермери не можуть конкурувати з агрохолдингами у виробництві традиційних сільськогосподарських культур, тому їм варто освоювати виробництво нішевої продукції; вирощування нішевих культур дасть можливість малим підприємствам виходити на міжнародні ринки й пропонувати унікальну продукцію.

Ключові слова: нішеві культури; овес; господарська цінність; економічна привабливість; рентабельність; аграрна політика.

Актуальність

В умовах пришвидшення кліматичних змін, зростання впливу кон'юнктури ринку і трансформації аграрної політики агробізнес усе частіше починає звертати увагу на нішеві культури як напрям диверсифікації, з одного боку, а з іншої – як інструмент страхування діяльності від багатьох ризиків. Власне ринок нішевих культур в останні роки став потужним драйвером розвитку малого й середнього агробізнесу. Сьогодні сучасний аграрний бізнес потребує не лише впровадження технічних інновацій, а й зміни самої моделі виробництва. Так, якщо ще 10–15 років тому, сільськогосподарські виробники вирощуючи тільки маржинальні зернові та олійні культури отримували стабільні прибутки, то сьогодні дана стратегія в багатьох випадках не спрацьовує. Тому, саме напрям нішевого виробництва в контексті сучасної аграрної політики є досить економічно привабливим із точки зору потенційних можливостей прибуткової диверсифі-

кації агробізнесу та зумовлює інтерес до нішевих культур. Насамперед вони дають змогу урізноманітнити сівозміну та заробити додаткові кошти. Значна кількість аграрних виробників вбачають альтернативу в нішевих культурах, шукають унікальні способи заробітку, освоюючи непопулярні ніші, що дає їм можливість отримувати більші прибутки та знаходити перспективні ринки збуту. На думку фахівців, виражений вибір нішевої культури, є одним із ключових факторів успішного бізнесу.

За експертними оцінками в 2021 р. найбільшу частку на вітчизняному аграрному ринку нішеві культури займали в структурі посівних площ зернових і зернобобових культур, а найменшу – в структурі технічних культур (4 та 0,8% відповідно). Отже, протягом останніх десятиліть внаслідок суттєвого скорочення посівних площ такі культури як овес, жито, просо і гречка перейшли в групу нішевих [8]. Вагому роль в умовах сьогодення відіграє й те, що суттєве й стабільно зростають витрати на вирощування й досушування зерна, що

змушує виробників шукати альтернативні культури. В останні роки вітчизняний агробізнес, обираючи зерновий напрям вирощування нішевих культур, віддає перевагу таким культурам, як овес, жито, гречка, просо, квасоля, сорго, тритикале, рис, люпин солодкий і вика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми розвитку економіки вирощування нішевих культур не залишаються поза увагою і науковців. Так, Л. Удова та К. Прокопенко [17], підкреслюють значення й економічний потенціал нішевих культур. На їх думку вони здатні значно урізноманітнити існуючу зерно-олійну спеціалізацію сільського господарства України і зменшити домінування в сівозміні соняшнику та ріпаку, надмірне вирощування яких значно виснажує верхні шари ґрунту. Відповідні критерії віднесення культур до категорії нішевих презентує низка інших науковців і практиків, зазначаючи, що виробництво нішевих культур може бути дуже вигідним, мати низку переваг і забезпечувати високий рівень рентабельності. О. Трофімцева [16] вважає, що виробництво нішевої продукції відкриває можливість для «маленького виробника стати великим гравцем». Мірзоєва Т.В. [1, 20] у своїх дослідженнях акцентує увагу на тому, що в умовах загрози продовольчій безпеці держави і в складних умовах господарювання багатьох фермерів, виробництво та переробка нішевих зернових культур цілком спроможне стати одним із інструментів стабілізації ситуації на внутрішньому зерновому ринку. За даними консалтингової компанії Девіда Маккі «Key

International LCC» [21], що займається дослідженнями ринку у секторі зернової промисловості, фермери та виробники вівса в канадських преріях вважаються одними з головних бенефіціарів буму вівсяних напоїв. Тому, більшість великих спеціалізованих компаній країни, що займаються переробкою вівса на борошно працюють на повну потужність, щоб задовольнити це нове джерело попиту, додаючи навіть нові технологічні лінії. Низка інших авторів вважають, що необхідно вивчати вплив на навколишнє середовище систем землеробства, альтернативних традиційному виробництву вівса, щоб покращити його екологічні показники. Вільверт Е. і Олсон Е. [2] у своїх працях наголошують, що овес є важливою зерновою культурою для годування худоби та споживання людиною. Разом із тим, вирощування вівса стикається з різними захворюваннями, які можуть призвести до значного зниження врожайності та погіршення якості зерна. Тому, використання ефективного й стійкого управління захистом рослин у процесі вирощування як вівса, так і інших нішевих культур, має велике економічне та екологічне значення і потрапляє в поле уваги науковців. Так, С. Володін [3] вперше сформулював концептуальні ідеї та методичні підходи до створення fastplant-технологій швидкого розвитку та виробництва нішевих культур, особливості їх адаптації до ринкових умов і адаптації до умов впровадження в систему штучні модульні виробництва. Проте, варто зазначити, що незважаючи на значну кількість публікацій із даної тематики, питання господарської цінності та економічної привабливості виробництва нішевих культур загальною і вівса зокрема в Україні зали-

шаються актуальними і потребують більш поглиблених досліджень.

Метою даної публікації є дослідження господарської цінності та економічної привабливості вівса в Україні й окреслення перспектив його виробництва в контексті розвитку нішевого виробництва.

Матеріали та методи дослідження

Методика проведеного дослідження базувалася на загальнонаукових методах (індукції і дедукції, аналізу та синтезу, наукового узагальнення, наукової абстракції), використання яких дало змогу опрацювати інформацію стосовно ролі нішевих культур і їх господарської цінності в сільськогосподарському виробництві на прикладі вівса. Застосування методів економічного дослідження (економіко-статистичних порівнянь, розрахунково-конструктивний) дало змогу порівняти існуючі переваги й недоліки нішевого напрямку виробництва. Для окреслення економічної привабливості вівса використовувався монографічний метод.

Результати дослідження та їх обговорення

Нішевидами в умовах сьогодення вважаються зернові, олійні і технічні сільськогосподарські культури, посівні площі яких не перевищують 150–200 тис. гектарів загалом у державі. Однак, є деякі нішеві культури, посівні площі яких можуть становити від кількох гектарів до кількох сотень гектарів у всіх категоріях господарств України. Одним із представників групи зернових нішевих культур є овес.

Овес – одна з найдавніших і найпо-

пулярніших злакових рослин, яка була введена в культуру ще в 2 тисячолітті до нашої ери. Він здавна вважається дуже корисною, лікарською і дієтичною рослиною. Згадки про нього можна зустріти в працях Асклепія та його учнів. Цинив його і Гіппократ, який рекомендував вівсяну кашу як найкращий засіб для зміцнення організму після тривалої та дуже виснажливої хвороби. У Стародавній Греції до вівса також ставилися з благоговінням, оскільки вважалося, що його людству подарувала сама Деметра – богиня достатку та родючості [13].

В умовах сьогодення у світовому зерновиробництві овес відноситься до найбільш розповсюджених зернових культур всебічного використання, є цінною технічною, кормовою і продовольчою культурою, використовується для годівлі худоби і птиці. Оскільки овес належить до важливих зернофуражних культур, він є незамінним концентрованим кормом для худоби і птиці. Зерно вівса відзначається високою поживністю – так 1 кг його відповідає одній кормовій одиниці з вмістом 85–92 г перетравного протеїну. Гарним кормом для худоби є вівсяна солома, що містить до 7 % білків і понад 40 % вуглеводів. Дуже ціниться вівсяна половина, в складі якої до 8 % білків, понад 41 % вуглеводів, а в 100 кг – 46 корм. од. У суміші з ярою викою, горохом і чиною овес вирощують на зелений корм, сіно, сінаж.

Також овес виступає як сировина для виробництва пластівців, круп, борошна й кавових напоїв. Із зерна вівса, зокрема голозерного, виробляють шліфовані й різані крупи, особливо цінну для дитячого харчування крупу «Геркулес», у білку якої підвищений вміст незамінних амінокислот і яка легко засвоюється. З вівсяного борош-

на виготовляють харчові галети, смачне печиво, сурогат кави. Для випікання хліба вівсяне борошно в чистому вигляді не використовують, оскільки воно не містить клейковини, проте інколи його додають до житнього чи пшеничного борошна.

Овес (зерно, стебла, солома та борошно) часто використовують і в народній медицині. На його основі роблять препарати, які мають яскраво виражені протизапальні, сечогінні, жовчогінні, тонізуючі і загальнозміцнюючі властивості.

У свою чергу, овес належить до найздоровіших зернових культур на землі, так як є джерелом важливих вітамінів, мінералів, клітковини і антиоксидантів. Він є один із найбільш споживаних зернових у світі. Завдяки його поживним і енергетичним властивостям, для багатьох народів і культур у всьому світі цей злак є основним продуктом харчування. Виділяють переваги вівса порівняно з іншими зерновими культурами:

- овес найбагатший з усіх зернових за вмістом жирів, містить до 9% жиру. При цьому 100 грам продукту покривають $\frac{1}{2}$ добової потреби людини в таких жирних кислотах. Білок вівса найбільш близький за своїм амінокислотним складом до м'язового білка людини;

- овес унікальний за набором макро-і мікроелементів і вітамінів: фосфору – 523 мг, калію – 429 мг, магнію – 177 мг, кальцію – 54 мг, залізо, натрій, цинк, мідь і марганець, вітамін В1 (33%), вітамін Н (до 30%) і вітамін В4 (до 22%);

- містить значну кількість клітковини бета-глюкан, яка сприяє: зниженню рівня загального холестерину, зниженню рівня цукру в крові та реакції на інсулін, посиленому зростанню

хороших бактерій у травному тракті [18].

Завдяки своїй високій харчовій цінності у багатьох сферах використовується голозернистий овес:

- у кормовиробництві – зерно і солома злаку є незамінними інгредієнтами корму для домашньої птиці, коней, молодняку великої рогатої худоби;

- у медицині – використовується для приготування дієтичних відварів, каш і супів, які обволікають стінки шлунково-кишкового тракту;

- у косметології – з вівсяних пластівців борошна роблять маски, примочки і компреси, які допомагають при шкірних хворобах;

- у кулінарії – асортимент продуктів, які виготовляються з вівса, постійно розширюється. Окрім звичних усім круп, пластівців і борошна, про які вже згадувалося, є вівсяне молоко, яке стало для алергіків і вегетаріанців відмінною заміною молочним продуктам тваринного походження;

- в овочівництві – голозерний овес часто вирощують в якості попередника овочевих культур для збагачення ґрунту і профілактики розвитку кореневої гнилі;

- у сфері виробництва алкоголю – зі злаку виготовляють вівсяне пиво, смак якого нагадує якісні ячмінні сорти, а також квас і горілку [9].

Хоча середньою врожайністю овес дещо поступається яром у ячменю і пшениці, його перевагами є менша вибагливість до ґрунтових умов, попередників і клімату, короткий вегетаційний період розвитку й не до кінця розкритий потенціал продуктивності. Культура цінує більше такі ґрунти як чорнозем, але вирощувати його можна на супіщаних і на дерново-підзолистих ґрунтах. Окрім того, овес можна вирощувати на всіх типах осушуваних

земель і висівати першою культурою при освоєнні перелогів або після довготривалого вирощування багаторічних трав. Торфові ґрунти з високим запасом азоту та ґрунтової вологи також є сприятливим середовищем для одержання високих врожаїв вівса, проте мають суттєвий недолік: через надмірну кількість азоту в ґрунтах посіви вилягають, що затрудняє механізоване збирання і призводить до втрати частини врожаю. Хоча, при дотриманні всіх рекомендованих агрозаходів вилягання вівса можна запобігти. Найкращими попередниками для вівса є просапні культури, зернобобові, силосні і жито, а пшениця, тритикале та озимий ячмінь є допустимими попередниками. Через фітосанітарні проблеми небажано вирощувати овес у монокультурі та після ярого ячменю [15]. Загалом, овес менш вимогливий до родючості ґрунту, ніж інші ярі колосові (ячмінь, пшениця), що дозволяє за належної агротехніки й сприятливої погоди отримувати порівняно високі врожаї на чорноземах різного механічного складу й різної гумусованості [5].

Овес пройшов довгий шлях від первинних примітивних форм до сучасних сортів високої культури землеробства, проте за останні 10 років площі під ним суттєво зменшилися в Україні. Близько 95% всього вирощеного в державі вівса призначено для внутрішнього споживання, експортується лише біля 25 тис. т зерна щорічно. Експорт зосереджений в основному на країнах Середньої Азії. Традиційно овес вивозиться сухоходом, рідше морем, тому в умовах нестабільної роботи портів може бути альтернативою тій же кукурудзі [12]. За даними ФАО світове виробництво вівса за останнє десятиліття

знаходилося в межах 20-25 млн тонн. До трійки основних виробників вівса входять Європейський Союз, росія та Канада. Разом вони забезпечують до 70 % світового виробництва вівса. Україна входить до десятки найбільших виробників вівса [7, 10]. Для вівса характерним є суттєве перевищення обсягів експортного потенціалу над внутрішньою потребою, що є типовим для основних зернових – пшениці, ячменю та кукурудзи, хоча в сегменті нішевих культур часто обсяги внутрішнього споживання все ж таки перевищують обсяги експортних поставок.

Детальний аналіз динаміки посівних площ вівса протягом 2017-2022 рр. свідчить про їх скорочення з 197,8 тис. га до 153,5 тис. га, або на 22,4%, для порівняння на початку 2000 р. вони становили майже 600 тис. га. У розрізі основних товаровиробників відмічено зменшення посівних площ під дану культуру в сільськогосподарських і фермерських господарствах із 73,8 до 40,5 тис. га. та з 18,6 до 8,3 тис. га відповідно (табл. 1).

Виявлено, що виробництво вівса в Україні зосереджено в господарствах населення. Так, у 2022 р. ними було вирощено 277 тис. т, що становило 73,2 % від його валового збору. Середня врожайність вівса в Україні є невисокою і на протязі досліджуваного періоду коливалася в межах 21-26 ц/га і в 2022 р. в усіх категоріях господарств становила 24,6 ц/га, що менше ніж у 2021 р. на 6,4 ц/га. Для вирощування в Україні районовані такі сорти як Абель, Буг, Грамена, Комес, Синельниківський 68, Чернігівський 27 та інші.

В Україні спостерігаються постійні коливання обсягів виробництва вівса. У 2022 р. його валове вироб-

1. Динаміка виробництва вівса в Україні в розрізі категорій господарств

	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. до 2017 р., %	2022 р.	2022 р. до 2021 р., %
<i>Площа, тис. га</i>								
усі категорії господарств	197,8	195,8	181,9	199,0	178,0	90,0	153,5	86,2
у т.ч. с.-г. підприємства	73,8	71,6	59,0	68,9	55,4	75,1	40,5	73,1
з них фермерські господарства	18,6	17,8	15,4	15,7	11,9	64,0	8,3	69,7
господарства населення	124,0	124,2	122,9	130,1	122,6	98,9	113,0	92,2
<i>Виробництво, тис. т</i>								
усі категорії господарств	471	418	422,0	510,0	467,9	99,3	378,5	80,9
у т.ч. с.-г. підприємства	181	138	132,7	193,9	151,3	83,7	102	67,2
з них фермерські господарства	42	32	32,2	41,6	28,6	68,8	19	65,7
господарства населення	291	281	289,3	316,1	316,6	108,9	277	87,4
<i>Урожайність, ц/га</i>								
усі категорії господарств	23,8	21,4	23,2	25,6	26,3	110,3	24,6	93,6
у т.ч. с.-г. підприємства	24,5	19,2	22,5	28,1	27,3	111,5	24,9	91,2
з них фермерські господарства	22,3	17,8	20,9	26,5	24,0	107,5	22,6	94,0
господарства населення	23,4	22,6	23,5	24,3	25,8	110,2	24,5	94,9

Джерело: складено за [6].

ництво становило 378,5 тис. тонн, що менше в порівнянні з 2021 р. на 19,1%. Причиною зниження обсягів виробництва вівса стало вторгнення росії на територію України, що спровокувало збої у роботі аграрних підприємств, неможливість деяких із них вирощувати продукцію внаслідок окупації чи розміщення в зоні бойових дій.

Враховуючи, що овес є вологолюбною та уразливою до посушливих умов культурою, найпридатнішими зонами для його вирощування є Полісся і Лісостеп. Так, протягом 2017-2022 рр. питома вага Волинської

області в загальному виробництві вівса становила – 18,3%, Житомирської – 17,3%, Чернігівської – 12,1% та Рівненської – 11,0%. Їх частка у загальному валовому виробництві займає понад 58,7 % (рис. 1).

Аналізуючи ціну реалізації вівса в Україні відмітимо динаміку її зростання. Так, у 2017 р. середня ціна, за якою сільськогосподарські підприємства продавали овес становила 3302 грн/т, то у 2011 р. вона збільшилася на 49,8% і знаходилася на позначці 4948 грн/т (рис. 2).

Вирощують овес у світі в основному як допоміжну фуражну куль-

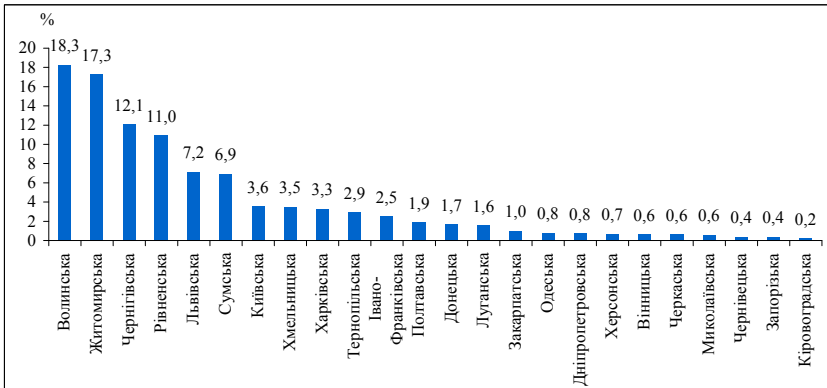

Рис. 1. Рейтинг виробництва вівса за регіонами України, 2021 р.

Джерело: складено за [6, 11].

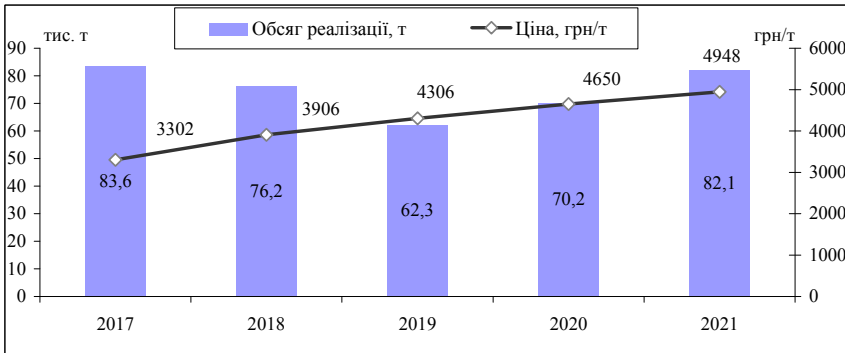

Рис. 2. Реалізація вівса сільськогосподарськими підприємствами України

Джерело: складено за [6].

туру, хоча останнім часом у деяких країнах, зокрема Північної Європи, збільшуються обсяги переробки цього зерна на продовольчі цілі. Сьогодні з вівса виробляють не тільки борошно, пластівці, крупи, печиво, а й великий спектр сухих сніданків, каші швидкого приготування і навіть йогурти та напої [19].

У 2021 р. внутрішнє споживання вівса коливалося на рівні близько 430,0 тис. тонн (91,9% від виробництва культури та 78% від загальної пропозиції). У тому ж 2021 р. в

Україні переробними підприємствами було закуплено 44138 т вівса за ціною 5096,2 грн за тону, що більше ніж у 2020 р. майже вдвічі. Із початку 2021 р. було перероблено 46529 т, у т. ч. на крупи 36128 т (табл. 2). Отже, з усього переробленого зерна 77,6% було перероблено на крупи

В Україні нині для більшості аграріїв овес як сільськогосподарська культура не має значної ринкової цінності, що підтверджується низьким рівнем зацікавленості товаровиробників у його вирощуванні впродовж

2. Надходження вівса на переробні підприємства України

Роки	Закуплено, т		Перероблено з початку року, т			
	усього	середня ціна купівлі, грн за 1 т	усього	з нього на		
				борошно	круп	комбікорми
2017	22769	3762,3	30671	335	15994	1296
2018	20036	4177,3	28862	228	13252	1488
2019	19243	4714,6	22549	к	к	1062
2020	23697	4993,4	22983	к	11890	к
2021	44138	5096,2	46529	-	36128	722

Джерело: складено за [6].

3. Динаміка показників економічної ефективності виробництва вівса в сільськогосподарських підприємствах України

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Повна собівартість 1 ц, грн	272,40	354,13	395,74	404,96	411,39
Ціна 1 ц, грн	330,15	390,61	430,56	464,49	494,81
Рентабельність, %	21,2	10,3	8,8	14,7	20,3

Джерело: складено за [6].

тривалого періоду часу. На жаль на виробництві цієї сільськогосподарської культури з першого разу виробник не отримує 60–100% і вище рентабельність як на деяких олійних культурах. Економічна ефективність виробництва зерна вівса на відміну від інших сільськогосподарських культур характеризується порівняно невисоким рівнем як і в розрізі більшості зернових в останні роки. Хоча станом на 2021 р. у сільськогосподарських підприємствах України, при ціні реалізації 1 т – 494,81 грн і повній собівартості 1 т – 411,39 грн, рентабельність виробництва вівса була досить задовільною – 20,3%. Для порівняння, найнижчою за досліджуваний період рентабельність даної культури була в 2019 р. – 8,8%, а найвищою в 2017 р. – 21,2% (табл. 3).

Зважаючи на те, що за своїми властивостями овес є джерелом багатьох корисних вітамінів, мікро- і

макроелементів, він у всьому світі отримав визнання як високоцінний продовольчий продукт для підтримання здорового способу життя та раціонального харчування. А відтак, ця сільськогосподарська культура завжди має стабільний попит як на зовнішньому, так і внутрішньому аграрному ринках і може представляти значний інтерес для розвитку малих і середніх агровиробників. На даний час овес має неоціненні можливості для диверсифікації вітчизняного аграрного експорту та підвищення рентабельності зернової галузі загалом, які безпосередньо пов'язані зі світовими трендами, що стосуються зміни поглядів людства на здоровий спосіб життя та розвитку органічного сільського господарства [4].

Загалом, упродовж останніх років для малого та середнього аграрного бізнесу значний економічний інтерес представляють нішеві зернові

культури, так як вони надають важливу конкурентну перевагу на ринку в ціні реалізації та за собівартістю вирощування, що дозволяє їм із малими вкладеннями отримувати високий дохід і зменшує залежність від цінової волативності і кон'юнктури світового ринку. Ці культури є цікавими для тих, хто хоче диверсифікувати своє виробництво та покращити якість ґрунтів [14].

Висновки та перспективи подальших досліджень

Результати дослідження свідчать, що вирощування нішевих культур давно стало одним із популярних напрямів сільського господарства України, проте спробувати себе в ніші намагаються в більшій мірі малі і середні господарства. Привабливість даного сегменту ринку полягає у відносно високій рентабельності, можливості урізноманітнити сівозміну та диверсифікувати ризики виробництва. Окрім того, нішеве виробництво характеризується експортоорієнтованістю та здебільшого низьким рівнем конкуренції.

Експерти вважають, що вирощування нішевих культур може стати для аграрних підприємств своєрідною «подушкою безпеки», так як ніша дозволяє застрахувати себе від багатьох ризиків, таких як несприятливі для традиційних культур погодні умови, падіння цін на них або ж переповнення ринку та загострення конкуренції. Сьогодні, продовольчий ринок відчуває потребу в нішевій продукції. Сільськогосподарське виробництво не встигає за коливаннями нішевої кон'юнктури, тому попит часто покривається за рахунок імпорту іноземних товарів, нерідко сумнівної

якості та походження. Нішева продукція крім комерційної привабливості має і соціальне значення, тому вважаємо, що її виробництво в межах соціально необхідних обсягів потребує державної підтримки.

Одним із представників нішевого зернового виробництва є овес, цінна сільськогосподарська культура універсального призначення, виробництво якої має значний потенціал розвитку. Загалом розглядаємо овес як зернову культуру майбутнього з високою господарською цінністю і високим рівнем економічної привабливості, яка потрібна людству для збереження та поширення здорового способу життя, розвитку органічного сільського господарства, диверсифікації аграрного виробництва, оздоровлення ґрунтів.

Список використаних джерел

1. Байдала В.І., Мірзоева Т.В., Мірзоев Т.Д. Господарська цінність технічних нішевих культур і перспективи розвитку їхнього виробництва. *Економіка і управління бізнесом*. 2023. ТОМ 14. № 1. С. 5-23.
2. Вільверт Е., Олсон Е., Валленхаммар А.С. та ін. Наукові докази стійких стратегій захисту вівса від хвороб рослин у Швеції: систематична карта. *Environ Evid*. 10. 24 2021. DOI:10.1186/s13750-021-00239-7
3. Володін С. Методичні засади фастплант-технологій швидкого виробництва нішевих культур. *Agricultural and Resource Economics*. 2017. Vol. 3. No. 4. Рр. 43–56. DOI:10.22004/ag.econ.267894
4. Володін С.А. Стимулювання виробництва нішевих культур в Україні на основі фастплант-технологій. *Економіка АПК*. 2021. № 2. С. 82
5. Горбатенко А.І., Судак В.М. та ін. Овес на чорноземах Степу: потенціал страхової культури. 2022. URL: <https://agro-business>.

- com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/26919-oves-na-chornozemakh-stepu-potentsial-strakhovoi-kultury.html
6. Державна служба статистики України. Офіційний веб-сайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/size_20.htm
7. Камінська А.І. Аналіз динаміки розвитку ринку вівса в Україні. *Ефективна економіка*. № 5. 2016. С. 26-32.
8. Кернасук Ю.В. Нішеві культури в стратегії інноваційної диверсифікації агробізнесу. 2022. URL: <https://agro-business.com.ua/agro/ekonomichniy-hektar/item/22969-nishevi-kultury-v-stratehii-innovatsiinoi-diversifikatsii-ahrobiznesu.html>
9. Корисні властивості і особливості вирощування голозерного вівса. 2023. URL: <https://remontu.com.ua/korisni-vlastivosti-i-osoblivosti-viroshhuvannya-golozernogo-vivsa>
10. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://minagro.gov.ua/>
11. Над прірвою маржі: огляд ринку нішевих культур від AgroDay. 2017. URL: <https://agroday.com.ua/2017/12/12/nad-prirvoyu-marzhi-yak-483zarobyty-nanishevykh-kulturah-i-skilky-tsogo-chekaty>
12. Нішеві культури: переваги, ризики, можливості в сезоні-2023. 2022. URL: <https://superagronom.com/blog/926-nishevi-kulturi-perevagi-riziki-mojlivosti-v-sezoni-2023>
13. Пухнач В. Овес. 2022. URL: <https://ogorodniki.com/uk/catalog/oves>
14. Порач С.М., Ільків Д.А., Степасук Л.М., Мірзоєва Т.В., Томашевська О.А. Економічні засади виробництва нішових сільськогосподарських зернових і зернобобових культур. Монографія. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 398 с.
15. Степанушко Л. Де сіяти овес, щоб розкрити потенціал продуктивності культури. 2020. URL: <https://agrotimes.ua/agronomiya/de-krashhe-siyaty-oves-shhob-rozkryty-potenczial-produktyvosti-kultury/>
16. Трофімцева О. Виробництво нішевої продукції відкриває можливість для маленького виробника стати великим гравцем. 2017. URL: <https://minagro.gov.ua/news/virobnitstvo-nishevoi-produktsii-vidkrivae-mozhliivst-dlya-malenkogo-virobnika-stati-velikim-gravtsem-olga-trofimtseva>
17. Удова Л.О., Прокопенко К.О. Нішеві культури – нові перспективи для малих суб'єктів господарювання в аграрному секторі. *Економіка прогнозування*. 2018. № 3. С. 102-117.
18. Цікаві факти про овес. 2019. URL: <https://dobrodiya.com.ua/czikavi-fakti-pro-oves/>
19. Kucher O., Hutsol T., Glowacki S., Andreitseva I., Dibrova A., Muzychenko A., Szelag-Sikora A., Szparaga A., Kocira S. Energy Potential of Biogas Production in Ukraine. *Energies*. 2022. 15. 1710. DOI:10.3390/en15051710
20. Mirzoieva T., Nechyporenko O., Chupriak A., Avramchuk B., Heraimovych V., and Ilkiv L. Economic substantiation of expediency of production of niche cultures. *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science*. 937. 2021. 032095 DOI:10.1088/1755-1315/937/3/032095
21. Oats in high demand for milk production. 2023. URL: <https://www.world-grain.com/articles/18099-oats-in-high-demand-for-milk-production>

References

1. Baidala, V.I., Mirzoieva, T.V., Mirzoiev, T.D. (2023). Hospodarska tsinnist tekhnichnykh nishevykh kultur i perspektyvy rozvytku yikhnoho vyrobnytstva [Economic value of technical niche cultures and prospects for the development of their production]. *Ekonomika i upravlinnia biznesom*, 14, 1, 5-23.
2. Vilvert, E., Olson, E., Vallenkhammar, A.C. ta in. (2021). *Naukovi dokazy stiikykh*

- strategii zakhystu vivsa vid khvorob roslyn u Shvetsii: systematychna karta [Scientific evidence for sustainable oat plant disease protection strategies in Sweden: a systematic map]. *Environ Evid*, 10, 24. DOI:10.1186/s13750-021-00239-7
3. Volodin, S. (2017). *Metodychni zasady fastplant-tekhnologii shvydkoho vyrobnytstva nishovykh kultur* [Methodological principles of fastplant technologies for rapid production of niche crops]. *Agricultural and Resource Economics*, 3, 4, 43–56. DOI:10.22004/ag.econ.267894
 4. Volodin, S.A. (2021). *Stymulivannia vyrobnytstva nishovykh kultur v Ukraini na osnovi fastplant-tekhnologii* [Stimulating the production of niche crops in Ukraine based on fastplant technologies]. *Ekonomika APK*, 2, 82-89.
 5. Horbatenko, A.I., Sudak, V.M., ta in. (2022). *Oves na chornozemakh Stepu: potentsial strakhovoi kultury* [Oats on the chernozems of the Steppe: the potential of an insurance crop]. Retrieved from <https://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/26919-oves-na-chornozemakh-stepu-potentsial-strakhovoi-kultury.html>
 6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. *Ofitsiyni veb-sait*. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm
 7. Kaminska, A.I. (2016). *Analiz dynamiky rozvytku rynku vivsa v Ukraini* [Analysis of the dynamics of oat market development in Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, 5, 26-32. [in Ukrainian]
 8. Kernasiuk, Yu.V. (2022). *Nishevi kultury v strategii innovatsiinoi dyversyfikatsii ahrobiznesu*. Retrieved from <https://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/22969-nishevi-kultury-v-strategii-innovatsiinoi-dyversyfikatsii-ahrobiznesu.html>
 9. *Korysni vlastyvoli i osoblyvoli vyroshchuvannia holozernoho vivsa* [Useful properties and features of growing bare oats]. (2023). Retrieved from <https://remontu.com.ua/korisni-vlastyvoli-i-osoblyvoli-viroshhuvannya-golozernogo-vivsa>
 10. *Ministerstvo aharnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy* [Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine]. *Ofitsiyni veb-sait*. Retrieved from <https://minagro.gov.ua/>
 11. *Nad prirvoiu marzhi: ohliad rynku nishovykh kultur vid AgroDay* [Over the Margin Gap: An Overview of the Niche Crops Market from Agroday]. (2017). Retrieved from nad-prirvoyu-marzhi-yak-483zaro-byty-na-nishevykh-kulturah-i-skilky-tsogochekaty
 12. *Nishevi kultury: perevahy, ryzyky, mozhlyvosti v sezoni-2023* [Niche crops: advantages, risks, opportunities in the 2023 season]. (2022). Retrieved from <https://superagronom.com/blog/926-nishevi-kulturi-perevagi-riziki-mojlivosti-v-sezoni-2023>
 13. *Pukhnach, V. (2022). Oves*. Retrieved from <https://ogorodniki.com/uk/catalog/oves>
 14. Rohach, S.M., Ilkiv, D.A., Stepasiuk, L.M., Mirzoieva, T.V., Tomashevska, O.A. (2019). *Ekonomichni zasady vyrobnytstva nishovykh silskohospodarskykh zernovykh i zernobobovykh kultur* [Economic principles of production of niche agricultural grain and leguminous crops]. *Monohrafiia*. Kyiv : TsP «Kompyrnt», 398.
 15. *Stepanushko, L. (2020). De siiaty oves, shchob rozkryty potentsial produktyvosti kultury*. Retrieved from <https://agrotimes.ua/agronomiya/de-krashhe-siyaty-oves-shchob-rozkryty-potencial-produktyvosti-kultury/>
 16. *Trofimtseva, O. (2017). Vyrobnytstvo nishyvoi produktsii vidkryvaie mozhlyvist dlia malenkoho vyrobnyka staty velykym hravtsem* [The production of niche products opens the possibility for a small manufacturer to become a big player]. Retrieved from <https://minagro.gov.ua/news/virobnitstvo-nishevoi-produkt>

- sii-vidkrivae-mozhливist-dlya-malenko-go-virobnika-stati-velikim-gravtsem-ol-ga-trofimtseva
17. Udova, L.O., Prokopenko, K.O. (2018). Nishevi kultury – novi perspektivy dlia malykh sub'ektiv hospodariuvannia v ahrarnomu sektori [Niche crops are new prospects for small businesses in the agricultural sector]. *Ekonomika prohnozuвання*, 3, 102-117.
18. Tsikavi fakty pro oves (2019). Retrieved from <https://dobrodiya.com.ua/czikavi-fakty-pro-oves/>
19. Kucher, O., Hutsol, T., Glowacki, S., Andreitseva, I., Dibrova, A., Muzychenko, A., Szeląg-Sikora, A., Szparaga, A., Kocira, S. (2022). Energy Potential of Biogas Production in Ukraine. *Energies*, 15, 1710. DOI:10.3390/en15051710
20. Mirzoieva, T., Nechyporenko, O., Chupriak, A., Avramchuk, B., Heraimovych, V., and Ilkiv, L. (2021). Economic substantiation of expediency of production of niche cultures. *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science*, 937, 032095. DOI:10.1088/1755-1315/937/3/032095
21. Oats in high demand for milk production. 2023. URL: <https://www.world-grain.com/articles/18099-oats-in-high-demand-for-milk-production>
-

Dibrova A., Stepasyuk L. (2023).

ECONOMIC VALUE AND ECONOMIC ATTRACTIVENESS OF OATS IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF A NICHE PRODUCTION

BIOECONOMY AND AGRARIAN BUSINESS, 14(3): 53-65.

[https://doi.org/10.31548/economics14\(3\).2023.045](https://doi.org/10.31548/economics14(3).2023.045)

Abstract. The article reveals the economic value and economic attractiveness of oat production as one of the main niche grain crops. Considering the important role of oats, its advantages compared to other niche crops were outlined. It is substantiated that the economic attractiveness of its production is largely determined by its multifunctionality. The dynamics of oat production in Ukraine by category of farms was studied. The rating of oat production by regions of Ukraine was carried out, and the volume of its receipt at processing enterprises was considered. The dynamics of indicators of the economic efficiency of oat production in agricultural enterprises are analyzed and the prospects for the development of the production of niche grain crops are outlined. The authors prove that the use of niche crops in crop rotation allows to reduce the dominance of sunflower and rapeseed, the excessive cultivation of which greatly depletes the soil, and to diversify the existing grain-oil specialization of Ukrainian agriculture. The authors also reveal other advantages of growing niche crops (high profitability, diversification of production) and disadvantages (high cost of seed material and cultivation technologies, instability of demand for most niche crops, significant price fluctuations, uncertain amount of expected profit). It was established that an important feature of growing niche crops is the high resource intensity of their production. On the basis of the conducted research, we came to the conclusion that: oats are a high-value agricultural crop; oat grain production is potentially economically attractive; cultivation of niche grain crops is one of the most promising areas of development of small and medium-sized commodity producers, based on the fact that small farmers cannot compete with agricultural holdings in the production of traditional agricultural crops, so they should master the production of niche products; cultivation of niche crops will enable small enterprises to enter international markets and offer unique products.

Key words: niche crops; oats; economic value; economic attractiveness; profitability; agrarian policy.